

Οι τοποθετήσεις του Προέδρου του ΙΕΠ και Επίκουρου Καθηγητή του Τμήματος Πληροφορικής του Ιονίου Πανεπιστημίου και Σπυρίδωνα Δουκάκη στο διεθνές συνέδριο "The Lyceum Project – Children in the Age of AI" που διοργανώθηκε από το World Human Forum και το ΕΚΕΦΕ "Δημόκριτος" και πραγματοποιήθηκε στο Ωδείο Αθηνών την Παρασκευή 20/06/2025

Σας ευχαριστώ θερμά για την πρόσκληση. Χαίρομαι ιδιαίτερα που βρίσκομαι σήμερα μαζί σας, εδώ, δίπλα στο Λύκειο Αριστοτέλη, σε μια εξαιρετική πρωτοβουλία που έχει στόχο τον άνθρωπο με απόλυτη προτεραιότητα το παιδί! Θερμά συγχαρητήρια!

Επιτρέψτε μου και εμένα να αξιοποιήσω τη φράση του Αριστοτέλη: «πᾶς ἄνθρωπος φύσει ὁρέγεται τοῦ εἰδέναι». Και είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια συζήτηση, μια κουβέντα για το πώς τα παιδιά μας, επιθυμούν σήμερα να γνωρίζουν και να μαθαίνουν. Και έτσι προκύπτει ένα νέο το ερώτημα: στην εποχή της τεχνητής νοημοσύνης, διαμορφώνεται αλλιώς αυτή η επιθυμία; Και τι σημαίνει σήμερα τοῦ εἰδέναι; Μήπως έχουμε περιορίσει τη γνώση σε «πληροφορία»; Μήπως ο αλγόριθμος επιλέγει τι θα δει το παιδί πριν προλάβει να το αναζητήσει μόνο του;

Η τεχνητή νοημοσύνη μάς προσφέρει εντυπωσιακές δυνατότητες. Μπορεί να εξατομικεύσει τη μάθηση, να προσαρμόσει το περιβάλλον στις ανάγκες του μαθητή. Αλλά αυτό είναι αρκετό; Ή μήπως υπάρχει ο κίνδυνος να χτίσουμε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα που είναι τόσο προσαρμοσμένα στο παιδί, που τελικά δεν θα του επιτρέπουν (ελπίζω άθελά τους) να συναντήσει κάτι διαφορετικό, κάτι ανατρεπτικό;

Μήπως τελικά δεν αρκεί να ρωτάμε «πώς μαθαίνει το παιδί;», αλλά πρέπει να ρωτήσουμε: «Ποιος το μαθαίνει το παιδί;», «Πώς κρατάμε ζωντανή την περιέργειά του;», «Πώς καλλιεργούμε την επιθυμία του να ρωτά;».

Στο εργαστήριο Βιοπληροφορικής και Ανθρώπινης Ηλεκτροφυσιολογίας στο τμήμα Πληροφορικής του Ιονίου Πανεπιστημίου, όπου ως πανεπιστημιακός εργάζομαι ερευνητικά μελετάμε την ανθρώπινη σκέψη μέσα από το πρίσμα της εκπαιδευτικής νευροεπιστήμης και σε αυτό το πλαίσιο, βλέπουμε πόσο πολύτιμο είναι το απρόβλεπτο. Η αληθινή γνώση γεννιέται από την έκπληξη. Γεννιέται από τη στιγμή που κάτι σε κάνει να σταματήσεις και να σκεφτείς: «Μα... γιατί;»

Χρειαζόμαστε λοιπόν μαθησιακά περιβάλλοντα όπου το παιδί δεν παίρνει μόνο απαντήσεις, αλλά μαθαίνει να προβληματίζεται. Όπου η τεχνητή νοημοσύνη δεν του λέει τι να σκεφτεί, αλλά του δίνει χώρο να σκεφτεί και να ρωτήσει. Δεν είναι αυτό, τελικά, το πιο βαθύ «τοῦ εἰδέναι»;

Και ως εκ τούτου, αν η τεχνητή νοημοσύνη εμπλουτίζει τα εργαλεία μας, η βαθύτερη αποστολή μας παραμένει αναλλοίωτη: «...Να ανάβουμε σπίθες στα παιδικά μυαλουδάκια, να καλλιεργούμε ουσιαστικά τη σκέψη τους και όχι να την προκαθορίζουμε και εντέλει να εμπνέουμε την περιέργεια τους ώστε να φωτίσουμε το μέλλον τους».

Γιατί για όλους μας φαντάζομαι ότι το σχολείο, δεν είναι ένας χώρος όπου το παιδί μαθαίνει απλώς τι υπάρχει στον κόσμο, αλλά μαθαίνει ή θέλουμε να μαθαίνει πώς να στέκεται μέσα σε αυτόν τον κόσμο και να θέτει ερωτήματα, να σκέφτεται κριτικά και να λειτουργεί δημιουργικά.

Γι' αυτό και επιτρέψτε μου έναν αναστοχασμό και ένα κάλεσμα προς όλους μας, εκπαιδευτικούς, γονείς και σε εμάς που την τρέχουσα περίοδο έχουμε αναλάβει να σχεδιάζουμε πολιτικές για την εκπαίδευση στο Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Ας αγωνιστούμε για να διατηρήσουμε το δικαίωμα των παιδιών στο απρόβλεπτο. Ας εμπιστευτούμε την περιέργειά τους. Ας φροντίσουμε ώστε η τεχνητή νοημοσύνη να είναι εργαλείο ελευθερίας και όχι προσαρμογής. Γιατί μόνο τότε, η γνώση θα είναι πραγματικά επιθυμητή. Και η εκπαίδευση, πραγματικά ανθρώπινη.

Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τις Δράσεις Ενεργού Πολίτη, που εφαρμόζεται στα σχολεία από το σχολικό έτος 2024-2025, υπηρετεί ακριβώς αυτόν τον σκοπό. Να δώσει στα παιδιά την ευκαιρία να βιώσουν το απρόβλεπτο. Να εξάψει την περιέργειά τους. Να τα εμπνεύσει να στοχαστούν, να αμφισβητήσουν, να συμμετάσχουν.

Ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού αλλάζει ριζικά. Ας ξεχάσουμε την εικόνα της «πηγής πληροφορίας» ή του/της διευκολυντή/τριας και προσθέστε σε αυτό, τον ρόλο του/της επιμελητή/τριας της εμπειρίας μάθησης. Σχεδιάζει το μάθημα ως εμπειρία και όχι μόνο ως μετάδοση ύλης. Επιλέγει ποικίλα μέσα, δραστηριότητες και σενάρια (π.χ. παιχνίδια ρόλων, project, διερεύνηση, χρήση ψηφιακών εργαλείων). Ενσωματώνει τα ενδιαφέροντα, τις ανάγκες και τους ρυθμούς μάθησης των μαθητών/τριών. Δημιουργεί πλούσιο, υποστηρικτικό μαθησιακό περιβάλλον που ενισχύει τη συμμετοχή, τη σκέψη και τη συνεργασία. Αυτή η μετάβαση δεν είναι απειλή αλλά λύτρωση.

Ο/η εκπαιδευτικός δεν ανταγωνίζεται την τεχνητή νοημοσύνη (TN) ούτε φοβάται ότι θα τον αντικαταστήσει. Αντιθέτως, γίνεται πιο κριτικός/ή, πιο ηθικός/ή, και εμπνέει περισσότερο. Αναλαμβάνει έναν ρόλο με νόημα και αξία, καθοδηγεί τους μαθητές να όρεγονται τοῦ εἰδέναι και να αξιοποιούν την TN με ανθρωποκεντρικό προσανατολισμό.

Σε αυτό το νέο πλαίσιο, ο/η εκπαιδευτικός καλείται να καλλιεργήσει και να εφαρμόσει τέσσερις βασικές παιδαγωγικές αρχές:

Κριτική παιδαγωγική, μιας και δεν μας αρκεί να γνωρίζουμε πώς λειτουργεί η TN, αλλά να σκεφτόμαστε και ποιος την ελέγχει.

Συμμετοχή, ώστε οι μαθητές/τριες να συν-δημιουργούν και να συν-διαμορφώνουν, αξιολογώντας ταυτόχρονα τα ηθικά διλήμματα που προκύπτουν.

Σχέση, μιας και η TN πρέπει να αξιοποιείται ώστε να ενισχύει την ανθρώπινη σχέση, και σε καμία περίπτωση να την υποκαθιστά.

Ολιστική προσέγγιση, ώστε η ΤΝ να μην είναι απλώς εργαλείο, αλλά νοοτροπία, ώστε να συνυπάρχει με την ηθική, την αισθητική και την τεχνολογία, και να απαιτεί από τα παιδιά να τη διαχειρίζονται με αξίες και κριτική σκέψη (να μην αποδέχονται κάτι άκριτα, να αναρωτούνται γιατί, να συγκρίνουν διαφορετικές απόψεις, να προσπαθούν να αναγνωρίσουν προκαταλήψεις ή παραπλανητικά επιχειρήματα, να συνδέουν τη γνώση με την εμπειρία σκεπτόμενα τις συνέπειες των επιλογών ή των αποφάσεών τους και αναπτύσσουν επιχειρήματα βασισμένα σε τεκμήρια και όχι μόνο σε συναισθήματα ή εικασίες).

Με την καθοδήγηση της Υπουργού Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού κας Σοφίας Ζαχαράκη, εργαζόμαστε συστηματικά προς δύο κατευθύνσεις. Από τη μία την ενίσχυση του εγγραμματισμού των εκπαιδευτικών στην ΤΝ, με έμφαση στην ηθική, ψυχοπαιδαγωγική και παιδαγωγική της διάσταση με εστιασμένες επιμορφώσεις που «δεν καλύπτουν απλώς τα ζητήματα». Και από την άλλη, καλλιέργεια κουλτούρας ανοιχτότητας, συνεργασίας και αυτορρύθμισης, με την ΤΝ ως αφορμή για να προχωρήσουμε από τον απλό χειρισμό εργαλείων στην τεχνολογική παιδαγωγική ερμηνεία και στον διδακτικό σχεδιασμό με νοημοσύνη.

Γιατί η ΤΝ έχει αλγόριθμους, αλλά όχι αξίες. Συνεπώς, το σχολείο του αύριο δεν πρέπει να είναι απλώς «ψηφιακό», αλλά κριτικά ψηφιακό. Θέλουμε οι μαθητές μας να μην μαθαίνουν μόνο πώς δουλεύει η ΤΝ, αλλά πώς να μη χαθούν μέσα στον κόσμο της. Έχουμε συνευθύνη να διατηρήσουμε το βλέμμα των παιδιών μας στραμμένο στον άνθρωπο και ιδιαίτερα σε αυτόν που κρατά και διαχειρίζεται το εργαλείο που λέγεται τεχνητή νοημοσύνη.

Σε αυτό το πλαίσιο, έχουμε ήδη υλοποιήσει τέσσερις επιμορφωτικές δράσεις με τη συμβολή ακαδημαϊκών και εκπαιδευτικών φορέων, και συνεχίζουμε δυναμικά με το έργο της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στην Τεχνολογική Παιδαγωγική Γνώση Περιεχομένου (TPACK) με την υποστήριξη από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και τη νέα Ακαδημία Επιμόρφωσης του ΙΕΠ, που ξεκινά στα μέσα Οκτωβρίου. Διαμορφώνουμε έτσι, ένα εκπαιδευτικό σύστημα που ενσωματώνει την καινοτομία με κριτικό και δημοκρατικό τρόπο, επενδύοντας στον άνθρωπο και στην Παιδεία με αξίες.

Χρειαζόμαστε λιγότερη τεχνολογανεία και περισσότερη παιδαγωγική φαντασία.

Δεν είναι απαραίτητη η αλλαγή προσανατολισμού, αλλά ο αναπροσανατολισμός των Προγραμμάτων Σπουδών. Και επειδή αυτός έχει επιτευχθεί με ένα σημαντικότατο έργο του ΙΕΠ και του ΥΠΑΙΘΑ και όλα τα νέα Προγράμματα Σπουδών είναι προσβάσιμα, ανοικτά και σύντομα έρχεται πρόσθετο συνοδευτικό υλικό, όπως νέα σχολικά εγχειρίδια και ψηφιακά αντικείμενα, αυτό που χρειάζεται είναι η ενσωμάτωση θεματικών ενοτήτων για την Τεχνητή Νοημοσύνη με τρόπο παιδαγωγικά τεκμηριωμένο, κριτικό και δημιουργικό. Το συζητάμε! Το διερευνούμε!

Σήμερα είχαμε μια τέτοια θεματική. Τα λόγια του πρωθυπουργού, τα λόγια της Βαρόνης Beeban Kidron ήταν μάθημα. Ήταν μάθημα και πραγματικά έχουμε υποχρέωση και φαντάζομαι ότι το World Human Forum και ο Δημόκριτος θα στηρίξει τη δημιουργία μικρών βίντεο να μπουν στις τάξεις. Να ακούν οι μαθητές και οι μαθήτριες τον πρωθυπουργό και τους ειδικούς. Όχι ως πολιτικούς και επιστήμονες αλλά ως άτομα που θέλουν να συνεισφέρουν ώστε μαθητές/τριες, γονείς και εκπαιδευτικοί να έχουν την ευκαιρία για εκπαιδευτικές παρεμβάσεις με νόημα!

Όμως ξέρετε τι χρειαζόμαστε κυρίως; Θα σας το πω... με ένα προσωπικό βίωμα.

Πριν από 14 με 15 χρόνια, όταν έγραφα το διδακτορικό μου ερευνώντας το ζήτημα της Τεχνολογικής Παιδαγωγικής Γνώσης Περιεχομένου των Εκπαιδευτικών, εντόπισα ένα βίντεο. Το βίντεο και επιτρέψτε μου τη διασκευή, έλεγε:

Αγαπητοί/ές εκπαιδευτικοί και γονείς μαντέψτε τι χρειαζόμαστε να κάνουμε στην εκπαίδευση!

Χρειαζόμαστε να κάνουμε μάθημα! Μάθημα τυπικό στο πλαίσιο του σχολείου, μη τυπικό στο πλαίσιο πρόσθετων δράσεων, άτυπο στο πλαίσιο της καθημερινότητάς μας! Και συνέχιζε...

Σε μια εποχή που η τεχνολογία αλλάζει το τι διδάσκουμε, αλλά και το πώς το διδάσκουμε, παρατηρούμε ότι σε πολύ μεγάλο βαθμό, τα περισσότερα πράγματα γύρω μας μένουν αναλλοίωτα.

Και ως εκ τούτου το μάθημα... παραμένει ένα μάθημα!

Όμως αυτό είναι το μάθημα που θα κάνουμε εμείς. Στα παιδιά μας, στους μαθητές και τις μαθήτριές μας!

Και ως εκ τούτου έχουμε μια μοναδική ευκαιρία να χρησιμοποιήσουμε αυτή τη δυνατότητα και αυτά τα νέα εργαλεία για να προσφέρουμε ένα μάθημα με σύνεση.

Και κατέληγε:

Οπότε... Μην αρκεστείτε σε ένα μάθημα... Διερευνήστε. Δημιουργήστε. Διαμοιραστείτε.

Αυτό λοιπόν έχουμε ανάγκη σήμερα.

Να επαναφέρουμε την διαθεματικότητα, να επαναφέρουμε τη σύνδεση των μαθημάτων με την καθημερινή ζωή, να ενθαρρύνουμε τα παιδιά μας να γράφουν, να δημιουργούν, να κάνουν κριτική αξιοποιώντας και την ΤΝ. Να βοηθήσουμε τα παιδιά μας να βλέπουν την Τεχνητή Νοημοσύνη όχι ως απάντηση, αλλά ως ερώτημα.

Και κυρίως, να θυμηθούμε γιατί φτιάξαμε τα σχολεία. Γιατί, αυτό το «γιατί» δεν αλλάζει. Μένει αναλλοίωτο! Και ως εκ τούτου καλούμαστε ως εκπαιδευτικοί να υπηρετήσουμε αυτό το αναλλοίωτο με νέα μέσα ώστε να δώσουμε στα παιδιά μας

τη δύναμη να ονειρεύονται, να αναρωτιούνται, να αμφισβητούν και τελικά, να γίνουν
οι δημιουργοί του μέλλοντός τους.